

delivered solid results in a challenging market

**ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
ФОКУС-ГРУП
ПРОВЕДЕНИХ
З ПІДПРИЄМЦЯМИ
10-ТИ МІСТ УКРАЇНИ
ГРУПА 2-Ф:**

03-24.07.2017

БЮДЖЕТО- ФОРМУЮЩИЙ ПОДАТОК – ПЛАТА ЗА ЗЕМЛЮ

ПРЕАМБУЛА

Опис проекту і методології. В рамках проекту «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні», що впроваджується Асоціацією міст України спільно з Норвезькою асоціацією місцевих та регіональних влад, Норвезьким інститутом міських і регіональних досліджень Осло і Акерхузького університетського коледжу прикладних наук, за фінансової підтримки МЗС Норвегії, компанією «Оперативна соціологія» було проведено дослідження з вивчення думки підприємців міста з приводу діяльності органів місцевого самоврядування у сфері місцевих фінансів.

Об'єктом дослідження були обрані суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи та фізичні особи – підприємці, що мають досвід офіційної підприємницької діяльності не менше 1 року та платять плату за землю.

З урахуванням специфіки об'єкта вивчення, його важкодоступності й мети дослідження було вирішено реалізувати якісну стратегію соціологічного дослідження з використанням методу фокус-груп. Фокус-група – це базовий груповий метод якісного аналізу соціальної інформації, який за допомогою спеціально організованої за дослідницьким планом групової дискусії дає змогу з'ясувати реально наявні особливості соціальної практики через актуалізацію особистого досвіду учасників дослідження. Інформація, що отримується за допомогою фокус-групи, не є простою сумою індивідуальних думок, але завжди виступає продуктом групової динаміки, за якої відповіді інформантів стимулюються присутністю інших учасників та аргументуються в спорах або згоді з іншими. Крім того, колективне обговорення дає можливість усебічно розглянути різні аспекти предмета дослідження. Така дискусія особливо ефективна, коли необхідно зрозуміти, що насправді думають і відчувають люди, які опиняються в конкретних ситуаціях та діють певним чином. Завдяки цьому ефекту дослідження, проведені методом фокус-групи, вирізняються великим евристичним потенціалом, адже дають змогу глибоко дослідити проблему, проаналізувати широкий спектр думок і стереотипів, які не можуть бути виявлені більш формалізованими методами (наприклад масовим опитуванням), виявити ті реальні процеси та моделі взаємодії, які властиві діяльності кожного залученого до дослідження респондента.

У цьому дослідженні була застосована найбільш поширена форма фокус-групи – інтерв'ю з гайдом, у якому послідовно представлені тільки теми, що потребують обговорення. Рекрутування учасників фокус-групи проходило відповідно до мети й задач дослідження. Вибірка становила 4–12 осіб. У ситуації, коли не була досягнута мінімальна кількість учасників (4 особи), проводилися групові або парні face-to-face (віч-на-віч) інтерв'ю за тим же переліком тем, що й у гайді фокус-групи. Такий формат не дає ефекту групової динаміки, проте допомагає глибше з'ясувати позиції інформантів. Для отримання ширшого спектру думок на додачу до очних інтерв'ю проводилися також телефонні інтерв'ювання за скороченим гайдом.

Міста – учасники проекту: Балта, Заводське, Коломия, Конотоп, Мелітополь, Новгород-Сіверський, Павлоград, Прилуки, Трускавець, Ходорів.

Опис груп. У фокус-групах брали участь від 4 до 10 інформантів. Усього в дослідженні взяв участь 61 інформант, з них 50 побували на фокус-групах, 4 – на очних інтерв'ю, з 7-ма проведені телефонні інтерв'ю. Серед учасників опитування були 25 жінок та 36 чоловіків. Серед напрямів підприємницької діяльності – торгівля (промислові товари, продукти харчування, паливні матеріали), оренда приміщень, сфера послуг, вантажні перевезення, сільськогосподарська діяльність, постачання електроенергії, державне підприємництво, виробництво.

Тривалість фокус-груп – від 45 хвилин до 1 години. Атмосферу всіх проведених фокус-груп можна визначити як спокійно-доброзичливу. Відчувалися зацікавленість інформантів у спілкуванні та бажання ділитися своїми думками.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Підсумовуючи результати дослідження, отримані у всіх десяти містах, ми виявили як спільні моменти для більшості міст проекту, так і окремі, тобто такі, розмова про які зайшла лише в кількох містах проекту. Спільними моментами будемо вважати ті, що були зафіксовані у п'яти та більше містах, окремими – ті, про які йшлося в одному чи декількох містах (до чотирьох включно).

1. ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ

У якості **спільних позитивних моментів** на п'яти фокус-групах виявлена готовність міського самоврядування до співпраці без створення штучних перепон, з наданням повноцінної інформаційної підтримки.

Також у кожному місті були виявлені окремі приклади позитивної взаємодії підприємців з органами місцевого самоврядування. Серед них:

- Власна зацікавленість місцевого самоврядування в тому, щоб давати земельні ділянки в оренду, що проявляється в збільшенні кількості оформлених земельних ділянок;
- Підвищення швидкості та прозорості прийняття рішень органами місцевого самоврядування, що спостерігались інформантами за останній час;
- Робота ЦНАП загалом і зокрема доброзичливе ставлення працівників до підприємців, готовність допомогти;
- Спрощення процедури оформлення документів на землю;
- Проведення органами місцевого самоврядування консультаційних круглих столів, курсів і тренінгів;
- Проведення громадських слухань;
- Підтримка процесу оформлення документів державними службами;
- Наявність приватних фірм для допомоги в оформленні документів на землю;
- Можливість здійснювати оплату частинами;
- Збільшення податку для незареєстрованих як стимулюючий фактор для прозорості діяльності й оформлення земельної ділянки належним чином.

ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ	Новгород-Сіверський	Конотоп	Прилуки	Павлоград	Трускавець	Ходорів	Заводське	Коломия	Балта	Мелітополь
Готовність міського самоврядування до співпраці	✓	✓				✓			✓	✓
Власна зацікавленість місцевого самоврядування в тому, щоб давати земельні ділянки в оренду		✓				✓				
Збільшення кількості оформлених земельних ділянок	✓			✓				✓		
Прозорість прийняття рішень						✓			✓	✓
Робота ЦНАП			✓		✓					✓
Доброзичливе ставлення працівників відповідних відділів органів місцевого самоврядування			✓		✓					
Спрощення процедури оформлення документів на землю			✓		✓			✓		
Інформаційна підтримка				✓	✓	✓	✓		✓	✓
Проведення громадських слухань						✓		✓	✓	

1.1 СПІЛЬНІ ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ

1. Спільним позитивним відгуком, який об'єднав інформантів з п'яти міст – учасників проекту була **готовність міського самоврядування до співпраці** без створення штучних перепон. Учасники фокус-груп у містах Балті, Конотопі, Мелітополі, Новгороді-Сіверському та Ходорові мають схожі враження від взаємодії з органами місцевого самоврядування у своїх містах: *«Понятно, что это их обязанность, державних службовців – подсказывать. Это они делают»* [Новг.-Сівер., 247–251].

Респонденти з цих міст під час обговорення позитивно висловлювались щодо співпраці з органами місцевого самоврядування. *«В нашій міській раді політика чітка, бо я знаю, будь-яке земельне питання, яке є, йому завжди є зелене світло. Завтра сесія, сьогодні приніс документи, давай додатково розглянемо комісію, запустимо на сесії, щоб людям не створювати проблем»* [Ходорів, 524–527]. Як правило, інформанти в цих містах говорили, що процес оформлення земельної документації в них не викликав великих проблем.

*«Понятно, что это их обязанность,
державних службовців – подсказывать.
Это они делают»*

Респонденти змогли розповісти про цей процес чітко, із зазначенням всіх його етапів. А це, на нашу думку, демонструє ефективну та злагоджену роботу місцевої влади. *«Получити той чи інший дозвіл, візу – це сьогодні на місцевому рівні не составляет особих проблем. Треба виготовити проект отводу ілі ше шо-небудь – пишеш заяву на сесію чи то районної ради, чи то міської об'єднаної громади, і депутати приймають рішення. Але потом починається те, що на місцевому рівні рішається, ну, доволі таке бистро»* [Балта, А, 73–77]. І навіть певні незручності, пов'язані зі складністю чи тривалістю процедури оформлення документів на землю, інформанти цих міст не схильні пов'язувати з неефективністю роботи органів місцевого самоврядування. Радше, такі особливості розглядаються як об'єктивна необхідність, на яку важко вплинути: *«Там не сильно сложный, просто последовательный. Многие процедуры ты вынужден делать последовательно, сократит особа не получится»* [Мелітополь, А, 66–67].

А в м. Ходорові позитивне враження від співпраці з органами місцевого самоврядування було ще й підкреслене тим фактом, що інформанти не змогли зазначити проблем, які були б пов'язані з такою співпрацею.

2. **Інформаційна підтримка**, зокрема її повнота та різносторонність, була важливим позитивним моментом у співпраці з місцевими органами влади підприємців – учасників фокус-груп у містах Заводському, Мелітополі, Павлограді, Трускавці та Ходорові.

Інформанти в більшості своїй задоволені якістю та кількістю інформаційно-консультаційних послуг, які надають і органи місцевого самоврядування, і Центр надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Так, із дошки оголошень, інформаційних брошур, особистих консультацій інфор-

«Інформанти в більшості своїй задоволені якістю та кількістю інформаційно-консультаційних послуг, які надають і органи місцевого самоврядування, і Центр надання адміністративних послуг»

манти отримують усю необхідну їм інформацію. Як зазначив один з інформантів у м. Павлограді, *«если тебе нужна какая-то информация, ты идешь в соответствующий отдел горисполкома, горисполком работает»* [Павлоград, 130–131].

Крім того, одна з інформанток у м. Трускавці згадувала виступ на місцевому телебаченні спеціалістки, яка давала роз'яснення стосовно процедури оренди землі: *«Ну, було по телебаченню, О. Л. розказувала. Вона давала роз'яснення, ну, хто интересується, той шукає інформацію»* [Трускавець, 180–181].

Респонденти наголосили на тому, що місцева влада не створює перепон у пошуку необхідної інформації, тож усе залежить від бажання та старання того, хто шукає. Один з респондентів у м. Ходорові також зазначив, що всю необхідну інформацію можна знайти навіть дистанційно, в інтернеті: *«В інтернеті є все що хочеш»* [Ходорів, 210].

1.2 ОКРЕМІ ПОЗИТИВНІ МОМЕНТИ

1. Інформанти з міст Конотопа та Ходорова вважають, що з органами місцевого самоврядування працювати просто, бо вони **самі зацікавлені в тому, аби якомога більше людей взяли в оренду земельні ділянки**. До того ж, на думку одного з інформантів з Конотопа, місцева влада є заручником бюрократичної тяганини і не є її ініціатором. Більше питань викликають законодавство і складна вертикаль влади. А саме місцеве самоврядування навіть зацікавлене в тому, щоб давати земельні ділянки в оренду. *«Здесь знает как: местная власть – это тот орган, который первый заинтересован отдать землю в аренду. Не продать. Отдать землю в аренду. Тому що это надходження до бюджету, эти деньги получены, земля будет работать и т. д. Но кроме местного самоуправления есть ещё государство Украина, которое имеет своё законодательное, нормативное, план-нормативные акты. Кроме местной власти есть ещё управления Держгемагента, ДЗК, и пошло-поехало» [Конотоп, 291–297].*

«На думку одного з інформантів з Конотопа, місцева влада є заручником бюрократичної тяганини і не є її ініціатором»

2. Власна зацікавленість місцевого самоврядування в тому, щоб давати земельні ділянки в оренду, на думку інформантів з міст Коломиї та Новгород-Сіверського, проявляється в **збільшенні кількості оформлених земельних ділянок**. Інформант з Новгород-Сіверського так описав цю ситуацію: *«Тенденция у нас нормальная, постепенно входим в норму. У нас раньше не была оформлена земля процентов на 70. Сейчас это где-то процентов 30. Это за год. После последних выборов вот так вот» [Новг.-Сів., 394–399].*

3. **Прозорість прийняття рішень** як позитивну характеристику співпраці підприємців з органами місцевого самоврядування підкреслили учасники фокус-груп у містах Балті, Мелітополі, Павлограді та Ходорові. Ця прозорість досягається і прозорими процесами надання дозволів та проведення земельних аукціонів. Учасники фокус-групи у м. Ходорові наголосили на тому, що аукціони є прозорими як на місцевому, так і на районному рівнях. *«Тут є абсолютно прозоро, все на відео, все на сайті, оголошення – все. Там нема куда подітися. Таким чином можна без власності взяти землю в оренду. Тоді вже оформити договір оренди або з Держгеокадастром, якщо за межами, або з місцевою радою, якщо в межах, але все одно через аукціон» [Ходорів, 538–541].* Інформанти з Павлограда вбачають позитивні тенденції в постійному публічному проведенні аукціонів і тендерів на оренду земельних ділянок у місті. Отже, влада зацікавлена в тому, щоб земля працювала на підприємців та громаду міста.

«Тут є абсолютно прозоро, все на відео, все на сайті, оголошення – все. Там нема куда подітися»

«Прозорість прийняття рішень у земельних питаннях досягається також тим фактом, що між місцевими підприємцями є постійна комунікація»

Прозорість прийняття рішень у земельних питаннях досягається також тим фактом, що між місцевими підприємцями є постійна комунікація, як от у м. Мелітополі. Це зумовлене тим, що вони йдуть схожим шляхом до спільної мети – поділити площу своїх земельних ділянок. «Щас все, которые находятся рядом с нами, мы их пути отслеживаем и знаем. Это и “Мелитопольский компрессор” и мясокомбинат. Они идут приблизительно по такому же пути: разделяют участок, какую-то часть продают, какую-то передают городу, чтобы избавиться от площадей, пустырей, за которые платятся живые деньги» [Мелітополь, А, 191–195].

4. На думку респондентів з м. Балти, позитивним моментом співпраці з місцевими органами самоврядування є і **швидкість прийняття рішень**: «На рівні місцевої громади, на рівні мера, депутатів, спеціалістів тут, у місті, всі вопросы депутатський корпус рішає дуже бистро, ефективно, без всякій корупції, без всяких» [Балта, А, 171–173].

5. **Робота ЦНАП** загалом викликала позитивні відгуки у Прилуках, Трускавці та Мелітополі. Учасники фокус-груп, згадуючи в розмовах ЦНАП, дають йому лише позитивні оцінки: «Я придбав прошлого року приміщення, і мені не було складно, я приходив і писав на голову заяву, мене відправляли в ЦНАП, оформлення документів земельних, це рішалось дуже швидко, я не мав жодних проблем» [Трускавець, 127–129].

Хоча варто зауважити, що інформанти з Прилук, коли ділилися радістю від відкриття в їхньому місті ЦНАП, водночас зазначали, що на сьогодні воно ще не привело до кардинального полегшення їхньої діяльності. Проте вони вбачають у появі центру позитивні зрушення й мають надію на краще майбутнє. І в подальшому розраховують на те, що це перетвориться на повноцінне «єдине вікно» допомоги.

6. Окрему позитивну роль учасники фокус-групи відводили працівникам органів місцевого самоврядування та їхній готовності допомогти. **Доброзичливе ставлення спеціалістів земельного відділу та ЦНАП до підприємців**, їхні професіоналізм і відкритість до співпраці особливо підкреслили інформанти в Прилуках і Трускавці: «Я би зараз дала на 12 балів. Вони зараз дійсно, О. П. – людина така, що до неї підійдеш, ну хороша людина» [Трускавець, 191–192], «Поддержка – это просто личные характеристики тех людей, которые принимают документы. Это Ю., которая работает от себя, не отказывает» [Прилуки, 169–170].

«Окрему позитивну роль учасники фокус-групи відводили працівникам органів місцевого самоврядування та їхній готовності допомогти»

«Респонденти підкреслили важливість ініційованих місцевою владою бізнес-проектів для молоді міста»

7. **Спрощення процедури оформлення документів на землю** помітили інформанти в містах Коломиї, Прилуках, Трускавці. Інформанти, які мають неодноразовий досвід оформлення документів на землю, вважають, що спрощенню процедури оренди посприяли відміна висновків санстанції, екологічної й культурної експертиз, можливість оформлення потрібних документів на місці та відкриття ЦНАП. *«Але зараз багато спростили документів, зараз не треба висновків з санстанції, культурної, екології, їздити там» [Трускавець, 135–136].*

8. Учасники фокус-груп з міст Павлограда, Ходорова та Балти розповіли про позитивне значення організованої співпраці з органами місцевого самоврядування, зокрема **проведення органами місцевого самоврядування консультаційних круглих столів, курсів і тренінгів**. Ці зустрічі сприяють забезпеченню прозорості процесу прийняття рішень, оскільки на подібній зустрічі інформант із Балти, наприклад, дізнається офіційний погляд на процентні ставки на оренду землі та власності, розмір орендної плати на наступний рік.

А інформанти з м. Павлограда позитивно оцінили інформаційний, просвітницький і навіть навчальний потенціал таких заходів. Респонденти підкреслили важливість ініційованих місцевою владою бізнес-проектів для молоді міста. Важливим видався і той факт, що влада не лише фінансує найкращі проекти молоді, а й проводить курси та тренінги для майбутніх молодих підприємців.

9. Позитивну роль **проведення громадських слухань** як свідчення наявності комунікації між органами місцевого самоврядування та бізнесом підкреслили учасники фокус-груп з міст Ходорова, Коломиї та Балти. Інформанти з Коломиї вказали, що подібні заходи відбувалися у 2008 та 2015 роках і стосувались гострих на той період проблем: зонування міста, прийняття місцевого податку. Але як далі зазначили респонденти, на громадські слухання майже ніхто не прийшов, хоча вони були анонсовані в місцевих ЗМІ й на офіційному сайті міської ради. То ж важливість цього пункту цінується лише обмеженою кількістю місцевих підприємців.

10. **Підтримка процесу оформлення документів державними службами** була позначена як позитивний момент у містах Заводському та Мелітополі. Так, один з інформантів із Заводського високо оцінив роботу інституту землеустрою в Тернополі, який є державною структурою, він виготовляє проектну документацію на замовлення. Учасник фокус-групи повідомив, що цей інститут виконує роботу не лише ефективно, але й дешевше, ніж приватні компанії. *«Дивіться, щоб виробити проектну документацію на землю, фірм маса є різних. Є інститут землеустрою в Тернополі, найефективніший... Державний. І оце фірма, яка ті папери обсмоктує, обкручує. Державний» [Заводське, 291–296].* Респондент з м. Мелітополя також вважає позитивним моментом можливість ефективної співпраці саме з державними, а не приватними службами чи іншими посередниками.

«Позитивним моментом можливість ефективної співпраці саме з державними, а не приватними службами чи іншими посередниками»

«Місцеві органи самоврядування ідуть
назустріч. Навіть якщо йде питання
про викуп земельної ділянки, то навіть
з відтермінуванням розкладає цей
викуп земельної ділянки
на декілька років»

11. Водночас інформанти з м. Трускавця також позначили як позитивну **можливість звернутись по допомогу в оформленні документів на землю до приватних фірм**: «Для організації технічної документації звертаємся» [Трускавець, 250].

12. Ще однією окремою думкою про позитивні моменти в оформленні документів на землю є **можливість здійснювати плату за землю частинами**, про яку розповіли інформанти з м. Ходорова. Респонденти вважають, що таким чином органи місцевого самоврядування сприяють викупу земельних ділянок у власність: «Є чітка тенденція до оформлення земельних ділянок у місті у приватної власності. Місцеві органи самоврядування ідуть назустріч. Навіть якщо йде питання про викуп земельної ділянки, то навіть з відтермінуванням розкладає цей викуп земельної ділянки на декілька років» [Ходорів, 499–505].

13. **Збільшення податку для незареєстрованих** як стимулюючий фактор для прозорої діяльності й оформлення земельної ділянки належним чином оцінив інформант з м. Балти: «Дело в том, что у нас это давно всё простимулировано, ещё предыдущими созывами депутатов. Если у тебя есть проект отвода земли, значит, ты платишь 4–5% от стоимости, если нет, значит, 12%. Мне кажется, это хороший стимул» [Балта, А, 329–331].

2. ПРОБЛЕМИ У СПІВПРАЦІ «ВЛАДА – БІЗНЕС»

У якості спільних проблемних моментів інформанти фокус-груп назвали складність процедури оформлення документів на землю та пов'язану з цим бюрократичну тяганину. У восьми містах з десяти учасники фокус-груп звинувачували працівників органів місцевого самоврядування у спеціальному затягуванні часу на розгляд заяв, розробку проектно-технічної документації та прийняття рішення щодо результату запиту.

Також у кожному місті були виявлені окремі приклади проблем у взаємодії підприємців з органами місцевого самоврядування. Серед них:

- Нестача інформації з оформлення документів на землю і відсутність організованої комунікації між місцевою владою та підприємцями;
- Неточність кадастрової карти та недостатня кількість інформації про власників уже орендованих земельних ділянок, нестача вільних земельних ділянок;
- Висока вартість розробки плану земельної ділянки і додаткові суміжні витрати на процедури;
- Сумніви в прозорості аукціонів на землю;
- Відсутність впливу місцевої (селищної) ради на ситуацію з оформленням документів на землю;
- Нестача кадрів, які займаються видачею документів, та обмежений перелік послуг (наприклад відсутність видачі дублікатів загублених документів у земельному відділі Державного кадастру).

ПРОБЛЕМИ	Новгород-Сіверський	Конотоп	Прилуки	Павлоград	Трускавець	Ходорів	Заводське	Коломия	Балта	Мелітополь
Недостатня кількість інформації з оформлення документів на землю	X	X	X						X	
Бюрократична тяганина, складність процедури оформлення	X	X	X	X		X			X	
Затягування часу на розгляд заяв, розробку проектно-технічної документації та прийняття рішення щодо результату запиту	X	X	X	X	X		X		X	X
Неточність кадастрової карти та недостатня кількість інформації про власників уже орендованих земельних ділянок	X		X					X		X
Вартість розробки плану земельної ділянки і додаткові суміжні витрати на процедури		X	X				X			
Відсутність комунікації між місцевою владою та бізнесом			X		X			X		
Відсутність підтримки місцевої влади у ситуації з оформленням документів на землю						X	X		X	

2.1 СПІЛЬНІ ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ

1. **Складність процедури оформлення документів** на землю як головну проблему співпраці влади та бізнесу підкреслили інформанти в шести містах – учасниках проекту: у Балті, Конотопі, Павлограді, Прилуках, Новгороді-Сіверському та Ходорові.

Під час обговорення процесу оренди земельної ділянки інформанти в цих містах передусім звернули увагу на велику кількість дозвільної документації, яку потрібно отримувати в різних інстанціях. До всього проблема ще й у тому, як підкреслюють учасники фокус-групи у м. Прилуках, що документація потрібна в паперовому вигляді, а це дуже затягує процес і призводить до небажаних часових та фінансових втрат. *«Столько лишних бумаг, которые можно убрать, 70%, а тридцать оставит – самое главное»* [Прилуки, 190–191].

Учасники з м. Заводського наголошували на труднощах, які виникали під час роботи з Державним кадастром. Як зазначають інформанти пенсійного віку, то довга та дорога процедура, якої вони не можуть собі дозволити. *«Дуже великі труднощі – це земельний. Це найбільші труднощі зі землею. Отий кадастр, те все. Це ж треба було виробити кадастровий номер на даний участок землі, каждый кадастр чи в них, чи в мене, чи де є кадастровий номер на землю. Кадастровий план, проектна документація – це є уйма грошей»* [Заводське, 164–167].

*«Проблема ще й у тому,
як підкреслюють учасники
фокус-групи у м. Прилуках, що
документація потрібна в паперовому
вигляді, а це дуже затягує процес
і призводить до небажаних часових
та фінансових втрат»*

Респонденти з міста Ходорова вважають, що процедура реєстрації земельної ділянки в державному кадастрі є особливо складною та заплутаною. Через те, що жоден респондент не зміг чітко описати всього процесу реєстрації, можна зробити висновок: *«державна машина»* [Ходорів, 385] (Державний кадастр і районна рада) є неефективною.

Забюрократизованість, складність і не завжди зручність процесу отримання земельної ділянки призводять до того, що інформанти змушені звертатись до спеціалізованих компаній, які займаються вирішенням подібних питань. А, як стверджує один з респондентів з міста Прилук, і спеціалізовані компанії не завжди виявляються професіоналами. Як наслідок, небажані витрати часу та фінансів. Тому це є одною з найголовніших проблем.

«Забюрократизованість, складність і не завжди зручність процесу отримання земельної ділянки призводять до того, що інформанти змушені звертатись до спеціалізованих компаній, які займаються вирішенням подібних питань»

2. Іншою спільною проблемою для інформантів з 8 міст – учасників проекту (Балти, Заводського, Конотопа, Мелітополя, Новгород-Сіверського, Павлограда, Прилук і Трускавця) **є затягування часу на розгляд заяв, розробку проектно-технічної документації та прийняття рішення щодо результату запиту.** Більшість інформантів скаржилися на тривалий час очікування рішення після подачі заяви на оренду землі. Оскільки очікування пов'язане з тим, що процедура передбачає кількостетапний розгляд заяви, яка розміщується на сайті міської ради, респонденти усвідомлюють, що це не ініціатива міської влади, а законодавчо закріплена вимога. Проте вважають цей термін занадто довгим. Так, у м. Конотопі учасники наголошували на затягуванні аукціону в часі. *«У травні місяці подалися документи, аукціон пройшов аж у лютому місяці. То не було сесії, то не було аукціоніста, не так то просто»* [Конотоп, 78–79].

«Більшість інформантів скаржилися на тривалий час очікування рішення після подачі заяви на оренду землі»

І оскільки терміни оформлення документів впливають і на можливість здійснення підприємницької діяльності, це викликає у респондентів чимало нарікань та навіть підозр у свідомому нанесенні їм шкоди через затягування як процедури оформлення документів загалом, так і окремих етапів: *«Знаете, моё вообщее предположение: чем дольше по окончанию должны получить документы, через месяц там, это ближе к коррупции. Все документы должны выдаваться в течение двух-трёх дней. Любой бизнес не будет считаться, деньги считаются с него. А за месяц, когда делают, ты всё равно налоги платишь и всё остальное»* [Павлоград, 166–170]. Інформант з м. Заводського говорить і про триваліші терміни – впорядкування земельних питань у нього зайняло декілька років. Він навіть відмічає, що почало зникати бажання відкрити свою справу: *«Це дуже довгий час, кажу, років два це тягнулося. [...] Ми вже й не раді були, що ми почали. Але добре, що вже кінчили»* [Заводське, 170–171].

Учасник інтерв'ю з Мелітополя вважає з цього приводу, що одна з проблем – це відсутність відповідальності державних структур за невчасне виготовлення документації.

«Це дуже довгий час, кажу, років два це тягнулося. [...] Ми вже й не раді були, що ми почали»

2.2 ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ

1. Учасники фокус-груп з міст Балти, Конотопа, Прилук і Новгород-Сіверського зауважили, що їм **не вистачає необхідної інформації для оформлення документів на землю**, і це є причиною перерахованих вище проблем – складності процесу оформлення документів та розтягнутості в часі процедури оформлення. Так, інформанти з Конотопа вказали на відсутність у спеціалістів ЦНАП усієї необхідної інформації про процедуру оренди земельної ділянки, що тягне за собою забюрократизованість взаємодії з органами влади. Це, своєю чергою, призводить до того, що підприємці вимушені звертатись по допомогу до спеціалістів, витратити додаткові грошові й часові ресурси: *«...Нам дешевше заплатити податки, заплатити спеціалістам, которые это сделают. Первый раз мы провели, они с этим справились хорошо, и мы решили, что мы можем довериться и сэкономить своё время. На этом всё закончилось»* [Конотоп, 234–236].

На думку респондентів, процес вибору земельної ділянки для оренди затягується ще й через відсутність необхідної інформації на сайті місцевої ради. Наявність інформації суттєво б спростила та пришвидшила процедуру.

2. Особливо часто інформанти наголошують на потребі у безперешкодному доступі до інформації про вільні та зайняті земельні ділянки. Так, **неточність кадастрової карти та нестача інформації про власників уже орендованих земельних ділянок** визнані проблемами у містах Коломиї, Мелітополі, Новгороді-Сіверському та Прилуках. Інформанти висловили зауваження щодо відсутності інформації про вільні земельні ділянки. Як зазначали респонденти, у вільному доступі інформації немає, для її отримання треба спочатку звернутися та заплатити в земельний кадастр, а це додаткові фінансові витрати.

Для вирішення проблеми відсутності необхідної інформації у відкритих джерелах, зі слів інформантів м. Прилук, був ініційований депутатський запит, але місцева влада на нього ніяк не відреагувала. Хоча інформанти наполягають, що ця інформація має бути публічна. *«...На сайте надать информацию про коммунальные участки земли, которые заняты, свободны, по какой цене. Закон об этом есть. Городская власть этого выполнять не хочет... Хотя по отношению к людям, к бизнесу, к предпринимателям это бы упростило: надо тебе – ты зашел и увидел, в аренде ли участок, свободен ли он, у него есть метраж, есть целевое назначение, это всё давным-давно должно находится в общем доступе»* [Прилуки, 175–182].

3. А в м. Заводському наявний інший бік цієї проблеми – **нестача вільних земельних ділянок**: *«Під таке, промислове, підприємницьку діяльність практично нема. Ще під жилі масиви є, що роздали АТОшникам, ще під гаражі десь є»* [Заводське, 224–225]. Ця ситуація викликає велике занепокоєння в місцевих підприємців, які брали участь у фокус-групі.

*«У вільному доступі інформації немає,
для її отримання треба спочатку
звернутися та заплатити в земельний
кадастр, а це додаткові фінансові
витрати»*

*«...Почему так дорого стоит
составить любой план и всё, каждый
чертеж? У них всё равно они есть»*

4. **Висока вартість розробки плану земельної ділянки і додаткові суміжні витрати на процедури** – інша проблема, яку артикулювати учасники міст Конотопа, Прилук і Заводського. Так, для одного з інформантів, який є пенсіонером та інвалідом 2 і групи, дуже великою виявилась вартість послуг за виготовлення земельної документації – 29 тисяч гривень. На сьогодні для середньостатистичного пенсіонера ця сума є непідйомною. У результаті можна сказати, що на теперішній час без сторонньої допомоги відкрити власну справу пенсіонеру майже нереально.

Хоча й мешканці далеко не пенсійного віку також нарікають на рівень витрат при оформленні документів на землю, яких можна було б уникнути: *«...Почему так дорого стоит составить любой план и всё, каждый чертеж? У них всё равно они есть. Вывоз специалиста на место – за свой счёт, ты сам приезжаешь на машинке, сам приезжаешь, возишь, ходишь, ничего нового он не пишет. И как он пропускал ту трубу, так ты его десять раз туда привозишь, и он пропускает эту трубу»* [Конотоп, 255–259].

5. Учасники фокус-груп у містах Коломиї, Прилуках, Трускавці нарікають на **відсутність організованої комунікації між місцевою владою та підприємцями**. Респондентам не вистачає інформаційної підтримки з приводу змін до законодавства, рішень місцевої влади. Інформанти у м. Прилуках не змогли згадати жодного випадку, коли б для них проводили інформаційно-консультаційні заходи з ініціативи органів місцевого самоврядування, хоча, на їхню думку, це було б корисно усім без винятків. Натомість розцінювали зустріч на фокус-групі як один з таких заходів.

Подібна нестача взаємного обміну інформацією спричиняє і підозри у зловживаннях. Так, один з респондентів з м. Коломиї вважає, що між місцевою владою та підприємцями немає взаємодії. Він обґрунтовує це тим, що міська влада не хоче знижувати податок на землю, бо державні службовці будуть втрачати свою зарплату. У результаті ми бачимо, що проблема полягає в нерозумінні інформантами процесу розподілу бюджету. Респонденти визнають лише один вихід з цієї ситуації – зниження податку.

Інформанти у м. Трускавці у відсутності комунікації між місцевою владою та бізнесом вбачають чи не найголовнішу проблему міста і своєї професійної діяльності. Як приклад наводять сусіднє селище Східницю, яке є найближчим конкурентом Трускавця і нині має кращі туристичні показники.

6. **Сумніви в прозорості аукціонів на землю** висловили учасники фокус-груп у містах Павлограді й Трускавці. Так, у Павлограді інформанти стривожені тим, що перемогу в аукціоні на оренду земельної ділянки можуть отримати ті, хто «домовляється» про це з «потрібними людьми». На підтвердження факту лобіювання в органах місцевого самоврядування один з респондентів наводив приклад роботи торгівельного майданчика «Прозорро», де проекти написані таким чином, щоб перемогти мали змогу лиш обмежені кола зацікавлених осіб. Це, на їхню думку, підтверджує непрозорість проведення тендерів узагалі.

У Трускавці інформанти вбачають велику перепону на шляху розвитку підприємництва в місцевому монополістичному туристичному секторі – ЗАТ «Трускавецькурорт». На думку інформантів, приватизувавши велику частину нерухомості та підприємств, «Трускавецькурорт» виявився

незацікавленим у розвитку благоустрою й туризму в місті, а з іншого боку, заважає розвитку інших підприємців у цій сфері: *«Це структура, яка в свій час приватизувала більшість нерухомості Трускавця»* [Трускавець, 427–428].

Варто зауважити, що в м. Прилуках жоден з учасників фокус-групи не брав участі в аукціоні на отримання земельної ділянки. *«В аукционах нет, временные аренды»* [Прилуки, 28].

7. Відсутність впливу місцевої (селищної) ради на ситуацію з оформленням документів на землю вважають важливою проблемою в містах Ходорові, Балті та Заводському. Через те, що велика частина респондентів з цих міст займаються сільськогосподарською діяльністю, яка відбувається за межами міста, вони стикаються з проблемами, пов'язаними з державним кадастром і районною адміністрацією, а це ускладнює процедуру оформлення документів. У таких випадках місцева влада не має ніякого впливу: *«Можете уявити, скільки ділянок в межах і скільки поза межами. І все товарне, й сільгоспвиробництво не буде вестись у межах населеного пункту. І посіки всі основні площі знаходяться за межами населених пунктів, і роль місцевого самоврядування нульова. І що ми хочемо там почути, вони не мають впливу ніякого»* [Ходорів, 190–194].

8. Нестачу кадрів, які займаються видачею документів, вважають проблемою інформанти з м. Мелітополя. У випадках, коли з працівником щось трапиться, його ніким замінити. Через це затягується процес оформлення земельної документації. Також є проблемою недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів, які виготовляють проектно-технічну документацію.

9. Інформанти м. Ходорова описали таку проблему, як **відсутність видачі дублікатів загублених документів у земельному відділі Державного кадастру**. Це є законодавчим порушенням, тому що деякі документи (наприклад сертифікат) підлягають обов'язковій заміні. Причин невидачі респонденти визначити не змогли, для них це теж загадка.

3. МОМЕНТИ, НА ЯКІ ПОТРІБНО ЗВЕРНУТИ УВАГУ МІСЦЕВІЙ ВЛАДІ

У якості спільних моментів, на які потрібно звернути увагу місцевій владі, інформанти більшості фокус-груп назвали потребу в організації зустрічей представників органів влади і бізнесу, необхідність оптимізації бюрократизованого, складного і не завжди зручного процесу отримання земельної ділянки.

Також у кожному місті були виявлені окремі моменти, на які потрібно звернути увагу місцевій владі. Серед них:

- Потреба в покращенні інформаційної політики, особливо у світлі частих змін нормативних актів, що регулюють земельні питання;
- Необхідність у прозорій інформаційній базі наявних земельних ділянок у місті;
- Суб'єктивізм відповідальних працівників органів місцевого самоврядування в процесі прийняття рішень про надання земельної ділянки в оренду;
- Незадоволення зростанням орендної плати і необхідність зниження відсоткової ставки для оренди землі;
- Небажання орендувати землю при оренді приміщення для ведення бізнесу;
- Потреба в збільшенні бюджету підтримки малого та середнього бізнесу.

СЛІД ЗВЕРНУТИ УВАГУ	Новгород-Сіверський	Конотоп	Прилуки	Павлоград	Трускавець	Ходорів	Заводське	Коломия	Балта	Мелітополь
Організація зустрічей представників органів влади і бізнесу	✓		✓		✓		✓	✓		✓
Покращити інформаційну політику		✓		✓						✓
Необхідність оптимізації процесу отримання земельної ділянки		✓	✓			✓	✓		✓	✓
Протидіяти зростанню орендної плати					✓			✓		

3.1 СПІЛЬНІ МОМЕНТИ, НА ЯКІ ПОТРІБНО ЗВЕРНУТИ УВАГУ МІСЦЕВІЙ ВЛАДІ

1. **Потребу в організації зустрічей представників органів влади і бізнесу** як важливий момент, на який потрібно звернути увагу місцевої влади, підкреслили учасники фокус-груп з міст Заводського, Коломиї, Мелітополя, Новгород-Сіверського, Прилук і Трускавця. Зокрема, вони говорили про відсутність інформаційно-консультаційних заходів для підприємців.

Респонденти з міста Трускавця в цілому задоволені об'ємом інформації, яку надають органи місцевого самоврядування, але жоден з них не згадав семінарів, круглих столів для підприємців, на яких вони були б присутні чи запрошені: *«Не відбувалась. По крайній мірі, нас не запрошували. Ось сьогодні запросили – ми приїхали»* [Трускавець, 177–178].

Хоча, як стверджує інформант з Мелітополя, семінари, круглі столи та публічні заходи більше можуть зацікавити власників великого бізнесу, ніж малого й середнього. Це відбувається через те, зазначає учасник, що власники малого та середнього бізнесу постійно зайняті організацією своєї справи. Вони не завжди зможуть витратити вільний час на подібні заходи, бо перекласти повноваження зазвичай нема на кого. *«Тут всё зависит от того, да, необходимо, но, кроме крупного бизнеса, по сути, это дело никому не интересно. Мелкий бизнес – легче заплатить какие-то деньги, понятно, чем заниматься... Это всё занимает время»* [Мелітополь, А, 94–97].

«Не відбувалась. По крайній мірі, нас не запрошували. Ось сьогодні запросили – ми приїхали»

2. Іншим, спільним для інформантів з п'яти міст – Балти, Заводського, Конотопа, Мелітополя, Прилук і Ходорова – важливим моментом, вартим уваги місцевої влади, є **необхідність оптимізації бюрократизованого, складного і не завжди зручного процесу отримання земельної ділянки**. Респонденти з міста Ходорова вважають, що необхідно звернути увагу на **процедуру оформлення земельної документації через земельний кадастр і районну раду**. Ця процедура є нелегкою та заплутаною, вона ускладнює реєстрацію документів, що тягне за собою втрату часу. Весь процес може тривати не один рік.

Так, переважна більшість учасників фокус-групи у Конотопі у питаннях, що стосуються оренди землі, звертаються по допомогу до сторонніх спеціалістів чи спеціалізованих фірм, а не до представників органів місцевого самоврядування. На їхню думку, так економляться час і зусилля, а отже, й кошти. При цьому «спеціалісти» є колишніми працівниками органів місцевого самоврядування: *«Понимаете, люди, которые в своё время в этом варились, этим занимались, они знали земельное законодательство, архитектуру, это все выходцы из тех отделов. В основном это люди, которые там в своё время работали, потом они ушли на вольные хлеба, но мы точно знаем, что они делают хорошо, качественно, во всяком случае, они облегчают нам жизнь. В конечном итоге это всё всё равно делается в горисполкоме в этих кабинетах»* [Конотоп, 213–218].

«Так, переважна більшість учасників фокус-групи у Конотопі у питаннях, що стосуються оренди землі, звертаються по допомогу до сторонніх спеціалістів чи спеціалізованих фірм, а не до представників органів місцевого самоврядування»

Також, як далі зазначають учасники з Балти, на місцях **не вистачає спеціалістів у галузі архітектури та технічного проектування**. Через це доводиться звертатися до обласних і державних структур: *«На сьогодні цих всіх спеціалістів поскорочували, і все це рішення на рівні або області, або Києва»* [Балта, А, 134–135]. Інформанти з міста Заводського звертають увагу на те, що місцевий юрист, який займається земельними питаннями, не видає майже ніяких документів. Як вважають учасники, це є важливою проблемою: *«Це найняти людину, адвоката чи юриста якогось, щоб він цим займався»* [Заводське, 280]. Також інформанти зазначили, що через закриття архітектурного відділу їм необхідно їхати в районну адміністрацію, а це втрата особистого часу і грошей: *«Тепер архітектурного в нас нема, все йде до району, зводиться до одної точки»* [Заводське, 284]. Тому вирішення кадрових питань також буде шляхом оптимізації процесу оформлення документів на землю.

Інформант з Мелітополя звертає окрему увагу на необхідність оптимізації процедури погодження кордонів земельної ділянки. Через те, що учасник орендує землю під велике підприємство, він зіткнувся з проблемою узгодження кордонів земельної ділянки з сусідніми орендарями. За словами інформанта, при укладанні договору оренди тепер треба обов'язково узгодити кордони ділянки з сусідами, якщо цього не зробити – оформити ділянку ви не зможете. Іноді трапляється, що сусідів неможливо знайти, тому оформлення документів призупиняється. Проте учасник не зміг назвати механізму виходу з цієї ситуації: *«Наприклад, не знаю вихода. Може, там комісійно підписувать, ну, для мене єсть участок, а на него нет документов»* [Мелітополь, А, 216–217].

«Вирішення кадрових питань також буде шляхом оптимізації процесу оформлення документів на землю»

3.2 ОКРЕМІ МОМЕНТИ, НА ЯКІ ПОТРІБНО ЗВЕРНУТИ УВАГУ МІСЦЕВІЙ ВЛАДІ

1. **Потребу в покращенні інформаційної політики**, особливо у світлі частих змін нормативних актів, що регулюють земельні питання, як окремий момент, на який потрібно звернути увагу місцевій владі, виділяли у своїх розповідях інформанти з міст Конотопа, Мелітополя, Павлограда та Трускавця.

Інформанти впевнені в тому, що стимулюванню прозорості ведення підприємницької діяльності заважає відсутність стабільності в питанні законодавства. Закони в країні постійно змінюються, що, на думку респондентів, призводить до зміни відсоткової ставки на оренду землі та невизначеності в майбутньому: *«Хотя бы чтобы пять лет не менялись законы. Чтобы они знали, что будем платить столько-то, столько-то. Должна быть элементарная стабильность»* [Павлоград, 248–249]. Один з респондентів з Мелітополя вважає, що компенсувати часті зміни законодавства можуть саме органи місцевого самоврядування постійною роз'яснювальною роботою. Оскільки сьогодні підприємцям потрібно постійно самостійно займатися вивченням оновлених законів, що, своєю чергою, потребує часу та затягує вирішення наявних звернень.

*«Компенсувати часті зміни
законодавства можуть саме органи
місцевого самоврядування постійною
роз'яснювальною роботою»*

Учасники фокус-груп у своїх розповідях посилались на всі види джерел інформації про діяльність органів місцевого самоврядування – так, інформанти отримують інформацію з телебачення, інтернет-ресурсів, місцевої преси. Отже, міська влада може використовувати будь-які канали розповсюдження інформації. *«Телебачення, ІТК, “Дзеркало Коломиї”, фейсбук, інтернет, місцева преса»* [Коломия, 217], – перелічив свої джерела інформації учасник фокус-групи з Коломиї.

Інформант з м. Конотопа поскаржився, що органи місцевого самоврядування не нагадали йому про скінчення його п'ятирічного строку оренди землі. На його думку, така інформаційна послуга також має надаватися.

2. На **необхідності у прозорій інформаційній базі наявних земельних ділянок** у місті наголосили інформанти з міста Конотопа. На думку цих учасників фокус-групи, на території міста є достатня кількість земельних ділянок, що з якихось причин не використовуються за призначенням. В учасників склалось враження, що місцева влада не зацікавлена в тому, щоб ці земельні ділянки передати в користування потенційним інвесторам.

«Органам місцевого самоврядування варто працювати в напрямку збільшення прозорості й інформативності щодо наявних у місті земельних ділянок. Це, своєю чергою, збільшить рівень довіри до місцевої влади»

Тому, на думку інформантів, органам місцевого самоврядування варто працювати в напрямку збільшення прозорості й інформативності щодо наявних у місті земельних ділянок. Це, своєю чергою, збільшить рівень довіри до місцевої влади: *«Есть такие участки: когда взяли в аренду – весь город знает, что человек взял в аренду, аренда закончилась успешно, и на сегодняшний день как-то так. Где там находится, есть там участок или нету, платится или не платится – огромный вопрос. Вот здесь огромная работа, которую надо выполнять. С этого надо и начинать»* [Конотоп, 391–395].

3. Суб'єктивізм відповідальних працівників органів місцевого самоврядування в процесі прийняття рішень про надання земельної ділянки в оренду є важливим моментом, на який потрібно звернути увагу місцевій владі, на думку інформантів з м. Павлограда. Один з учасників фокус-групи на власному досвіді спостерігав суб'єктивізм відповідальних працівників органів місцевого самоврядування в процесі прийняття рішень про надання земельної ділянки в оренду. Крім того, проблема ще й у конфлікті інтересів між приватним підприємством і комунальним закладом, який надає подібні послуги в місті. *«Сначала выносятся на исполком, дают добро на разработку документов, а потом уже когда документы готовы, вот я начала с того, как они выделяют. Хорошо ведешь себя – выделяют на 10 лет, плохо – выделяют на год»* [Павлоград, 118–120].

4. Інформанти з міст Трускавця та Коломиї підкреслили своє **незадоволення зростанням орендної плати і наполягали на необхідності зниження відсоткової ставки для оренди землі**. Зокрема, інформантів з Трускавця обурило той факт, що з минулого року зросла плата за оренду землі за ініціативою Міністерства аграрної політики. Респонденти констатували, що найбільше це вдарило по готельному бізнесу, а отже, й по розвитку туризму, торгівлі та громадському харчуванню. *«Выбачте, нас поставили перед фактом того року. Что мы мусимо платити в декілька разів більше, ніж ми платили того року. Це просто жах»* [Трускавець, 319–320].

Для респондентів з Коломиї питання, пов'язані з податком, також є дуже болючими. Упродовж усієї фокус-групи вони постійно робили на цьому акцент: *«От нам бажано, щоб зменшили ставку податкову цю хоча б до 1%. Хай де школа, хай буде вже тих 5%, а автодром пускай. От дивіться, Івано-Франківська область, Калуш: автодром – 0%; Косів: автодром – 0%. Но чому у нас так багато? Аж 5%»* [Коломия, 291–294].

5. Небажання орендувати землю при оренді приміщення для ведення бізнесу висловив окремим пунктом інформант із міста Ходорова, оскільки, на його думку, це є несправедливою та обтяжливою витратою для бізнесу: *«То є взагалі абсурд. Людина купує приміщення. А земельна ділянка не її, і вона не має права використовувати приміщення доти, доки не оформить документи на ту земельну ділянку»* [Ходорів, 487–489]. Хоч це проблема всеукраїнського масштабу, але вона є перешкодою для ведення саме місцевого бізнесу.

6. Інформанти з міст Новгород-Сіверського та Заводського висловили окреме побажання в **збільшенні бюджету підтримки малого та середнього бізнесу органами місцевого самоврядування**: «...С частного бизнеса и с большого бизнеса, который в городе есть, они в городе зарабатывают около 20 миллионов. Хорошая сумма, то есть город может (неразборчиво). И когда она озвучила поддержку бизнеса в 20 тысяч... Я просто был в шоке! Это золотая курица, которая несёт золотые яйца, вы только тянете с неё яйца, а чтобы ей помочь – это надо хотя бы процентов 10 с тех денег, которые они приносят» [Новг.-Сівер., 537–551]. Один з інформантів на фокус-групі у м. Заводському на питання про способи полегшення підприємницької діяльності також відповів, що потрібна фінансова підтримка. З його словами погодилися всі учасники, киваючи головами. Але варто також зазначити, що підприємці не вказали, у якій формі та розмірах їм потрібна фінансова підтримка. «Підтримка фінансова» [Заводське, 321], «Да, з боку влади» [Заводське, 323].

4. ПРОПОЗИЦІЇ УЧАСНИКІВ ФОКУС-ГРУП ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ «ВЛАДА – БІЗНЕС» І ПРІОРИТЕТНИХ СФЕР РОЗВИТКУ

У якості **спільних пропозицій** щодо покращення підтримки підприємців і пріоритетних сфер розвитку інформанти фокус-груп висловили такі:

- Необхідність використання інформаційних технологій для надання інформації про актуальні послуги та порядок їх отримання і забезпечення документообігу, створення електронної бази земельних ділянок;
- Спрощення процедури реєстрації земельних ділянок.

Також у кожному місті були виявлені **окремі пропозиції**. Серед них необхідність здійснення такої підтримки підприємців міста органами місцевого самоврядування:

- Проведення заходів для співпраці влади і бізнесу, організація «бізнес-інкубатора»;
- Підвищення швидкості надання адміністративних послуг;
- Полегшення процедури виготовлення технічної документації;
- Спрощення або ж відміна плати за повторний процес продовження оренди землі, що відбувається кожні п'ять років.

Найкраще застосування коштам, які отримані з плати за землю, більшість підприємців-учасників фокус-груп бачать у вкладенні їх у благоустрій міста – на ремонт міських доріг, прибудинкових територій, тротуарів.

Окремі пропозиції стосувались направлення цих коштів до Пенсійного фонду та розвиток освіти й охорони здоров'я, а також на розвиток підприємництва в місті.

ПРОПОЗИЦІЇ	Новгород-Сіверський	Конотоп	Прилуки	Павлоград	Трускавець	Ходорів	Заводське	Коломия	Балта	Мелітополь
Підвищити швидкість надання адміністративних послуг	✓			✓	✓		✓			
Полегшити процес виготовлення технічної документації	✓									✓
Покращити співпрацю влади з бізнесом	✓		✓				✓			
Запровадити електронний документообіг		✓		✓						✓
Створення інформаційного ресурсу з інформацією про процедуру реєстрації земельної ділянки		✓	✓							
Спростити процедуру реєстрації земельних ділянок		✓				✓	✓		✓	
Направляти кошти, отримані з плати за землю, на ремонт міських доріг, прибудинкових територій, тротуарів і на благоустрій міста			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Направляти кошти, отримані з плати за землю до пенсійного фонду та розвитку освіти та охорони здоров'я				✓		✓	✓			
Направляти кошти, отримані з плати за землю на розвиток підприємництва в місті				✓					✓	✓

4.1 СПІЛЬНІ ПРОПОЗИЦІЇ

1. Упровадження інформаційних технологій у процес оформлення документів на землю було запропоновано в тому чи тому вигляді учасниками фокус-груп з міст Конотопа, Павлограда, Прилук, Мелітополя, Трускавця та Новгород-Сіверського. Таке впровадження передбачає передусім електронний документообіг: *«Ну смотрите, если сейчас век компьютеризации, самый простой путь, самый результативный и эффективный – это, естественно, через сеть интернет. Это там, где будет чётко и прозрачно всё написано: документы отсканируйте, отправьте туда такой-то документ, такой, такой, ждите, вам на почту придет ответ, когда получите и где получить. Всё. Это самый идеальный. А как получить и где воплотить его в жизнь – это уже вопрос двадцать пятый»* [Конотоп, 359–364].

Створення інформаційного ресурсу, на якому буде міститись уся необхідна підприємцю інформація про процедуру реєстрації земельної ділянки, активно пропонували учасники фокус-груп: *«Хотя по отношению к людям, к бизнесу, к предпринимателям это бы упростило: надо тебе – ты зашел и увидел, в аренде ли участок, свободен ли он, у него есть метраж, есть целевое назначение, это всё давным-давно должно находиться в общем доступе»* [Прилуки, 179–182].

Провести інвентаризацію земельних ділянок з подальшим створенням єдиної електронної бази земельних ділянок, з їх класифікацією і кластеризацією пропонували інформанти з Конотопа та Прилук. Так, підприємці з Прилук сподіваються, що таким чином стане загальновідомим і актуальний список орендарів, а це сприятиме прозорості питання землевпорядкування в місті.

Наявність загальнодоступної електронної платформи з земельних питань у місті також допоможе зробити прозорішим та зрозумілішим порядок розрахунку нормативно-грошової оцінки, на думку інформантів з Трускавця.

«Створення інформаційного ресурсу, на якому буде міститись уся необхідна підприємцю інформація про процедуру реєстрації земельної ділянки, активно пропонували учасники фокус-груп»

2. Спрощення процедури реєстрації земельних ділянок як пропозицію до місцевої влади висували учасники фокус-груп з міст Балти, Заводського, Конотопа, Новгород-Сіверського та Ходорова. Задля такого спрощення інформанти з Конотопа пропонували перейняти досвід польських міст: створювати пільгові умови для оренди землі зокрема та для підприємницької діяльності взагалі.

Учасники фокус-групи з Новгород-Сіверського можливість спрощення процедури реєстрації земельних ділянок вбачають у створенні «єдиного вікна» для оформлення всієї землевпорядної документації. Інформанти вважають, що подібна установа допоможе швидко проходити весь процес оформлення документації. Для цього буде потрібно лише прийти подати заяву та сплатити кошти. Це економитиме час і гроші.

Респондентам з міст Балти й Заводського спрощення процедури оформлення земельних ділянок здається можливим при розширенні повноважень місцевої влади: *«Краще було би, щоб місцева влада могла зробити все. Я прийшов, написав заяву, мені всі питання прокрутили, я заплатив гроші й пішов – оце саме простий шлях. А так, як не в район, так в область, як не в район, так в область»* [Заводське, 287–289].

4.2 ОКРЕМІ ПРОПОЗИЦІЇ

1. **Створювати заходи для співпраці влади і бізнесу** пропонували інформанти з міст Заводського, Новгород-Сіверського та Прилук. Як вважають інформанти, організація та проведення публічних заходів є чудовою нагодою для місцевої влади дізнатися про проблеми та пропозиції підприємців.

Також важливою в налагодженні відносин між владою та підприємцями респонденти вважають наявність постійної, регулярної комунікації через спеціалізовані кол-центри, персональні електронні розсилання інформаційних листів, організацію зустрічей, семінарів, конференцій. Це б мало забезпечити необхідний інформаційний супровід про зміни, що відбуваються в процедурах оформлення документів на землю, та нормативних актах, які ці процедури регламентують: *«Чтобы по пунктам, по отделам сообщали про нормы, изменения, как вы заранее про встречу звонили, спрашивали, чего-то ещё. То есть предприниматель должен общаться с оператором власти. Рада работает, печатает пачками документы, бухгалтера были, и они не успевают всё проработать физически. А то, что новое появляется, это должен быть колл-центр, который должен письмами, дозволами, может, конференциями, встречами доносить информацию»* [Прилуки, 333–339].

Учасник з Новгород-Сіверського як іще одну окрему форму співпраці місцевої влади та бізнесу висловив пропозицію організації «бізнес-інкубатора» у місті.

«Організація та проведення публічних заходів є чудовою нагодою для місцевої влади дізнатися про проблеми та пропозиції підприємців»

2. **Підвищення швидкості надання адміністративних послуг**, на думку інформантів з міст Заводського, Новгород-Сіверського, Павлограда і Трускавця, можливе за директивних обмежень місцевою владою часу розгляду заяв і оформлення документів на отримання земельної ділянки в оренду.

Інформанти з Новгород-Сіверського додають, що це можна зробити за допомогою впровадження системи штрафів для державних службовців: *«Должно всё ограничено быть временем и порядком. Нет – штрафные санкции. Не только для предпринимателей, но и для бюрократов. Не ответили вовремя – получи тысячу гривен штраф или ещё что-то, с работы выгнали там»* [Новг.-Сівер., 300–302].

А інформанти міста Заводського вкотре наголошують, що як і загальне спрощення процедури реєстрації земельних ділянок, так і можливість виграти час при оформленні документів залежать від можливості вирішувати всі земельні питання на рівні органів місцевого самоврядування. Саме це допоможе спростити та прискорити процес оформлення документації. *«Я пришов, написав заяву, заплатив гроші й получил папери, все, от в мене послуга»* [Заводське, 287–288].

«То есть предприниматель должен общаться с оператором власти. . А то, что новое появляется, это должен быть колл-центр, который должен письмами, дозвонами, может, конференциями, встречами доносить информацию»

3. **Полегшення виготовлення технічної документації** пропонують учасники з міст Новгород-Сіверського та Мелітополя. У цьому може допомогти генеральний план міста (мапи з планом зайнятих земельних ділянок та інформацією про їхніх власників). *«Смотрите, когда будет генеральный план міста, тогда легче будет техническую документацию делать, у нас щас нема генерального плана. Ну-у, как бы, нет денег. Ни в каком городе нет. Сейчас разрабатывается, это очень больших денег стоит. Сейчас идем к этому, уже топографические снимки сделаны, и тогда уже технику делать»* [Новг.-Сівер., 495–502], – розповів інформант з м. Новгород-Сіверського. Учасник з Мелітополя впевнений, що для полегшення виготовлення технічної документації потрібно також зробити єдиний преїскурант, у якому можна отримати інформацію щодо вартості й термінів оформлення необхідної документації.

4. **Спрощення або ж відміну плати за повторний процес продовження оренди землі**, що відбувається кожні п'ять років, пропонує респондент з міста Прилуки, оскільки не вважає доцільним повторювати вже пройдений шлях: *«...У меня договор закончится через пять лет, мне нужно будет опять все эти документы собирать, я не понимаю вообще зачем, если всё не поменялось... Просто продлили, и всё. Я не думаю, что нужно опять платить деньги за договоры»* [Прилуки, 203–207].

Найкраще застосування коштам, отриманим з плати за землю, більшість підприємців – учасників фокус-груп бачать у вкладенні їх у благоустрій міста: на ремонт міських доріг, прибудинкових територій, тротуарів.

Інформант з міста Мелітополя запропонував пропорційну систему розподілу коштів, зібраних через плату за землю. На його думку, 30% необхідно витратити на інфраструктуру поруч із підприємствами, 30% – на загальну інфраструктуру міста, 30% – на запровадження інноваційних проектів у місті. Таким чином задовольнятимуться всі нагальні потреби міста.

На розвиток підприємництва в місті також пропонували виділяти кошти, зібрані через плату за землю, окрім підприємців з Мелітополя, підприємці з міст Балти та Павлограда.

Окремі пропозиції стосувались направлення цих коштів **до Пенсійного фонду та розвитку освіти й охорони здоров'я**. На ці сфери вважали доцільним спрямовувати кошти респонденти з міст Павлограда, Ходорова та Заводського.

«Найкраще застосування коштам, отриманим з плати за землю, більшість підприємців – учасників фокус-груп бачать у вкладенні їх у благоустрій міста: на ремонт міських доріг, прибудинкових територій, тротуарів»
